

FONOLOGIK USLUBIYAT

PHONOLOGICAL STYLISTICS

ФОНОЛОГИЧЕСКАЯ СТИЛИСТИКА

*Andijon davlat pedagogika intituti filologiya fakulteti talabasi
Ergasheva Muslimaxon Omonjon qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada fonetik uslubiyatning nazariy asoslari, uning turlari va badiiy nutqdagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Fonetik vositalarning uslubiy imkoniyatlari, ayniqsa, she'riy matnlarda qanday ta'sir kuchiga ega ekani tahlil qilinadi. Maqolada onomatopoeiya, alliteratsiya, assonans kabi fonetik hodisalar misollar orqali yoritiladi va ularning obraz yaratishdagi roli ko'rsatib beriladi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические основы фонетического стилистического анализа, его виды и значение в художественной речи. Анализируется, как фонетические средства, такие как онomatопея, аллитерация и ассонанс, усиливают выразительность поэтических текстов. Примеры иллюстрируют роль звуковых явлений в создании художественных образов.

Annotation: This article discusses the theoretical foundations of phonetic stylistics, its types, and its significance in literary speech. It analyzes how phonetic devices such as onomatopoeia, alliteration, and assonance contribute to the expressiveness of poetic texts. Examples demonstrate the role of sound patterns in creating artistic imagery.

Kalit so'zlar: fonetik uslubiyat, onomatopoeiya, alliteratsiya, assonans, badiiy nutq, obrazlilik.

Ключевые слова: фонетическая стилистика, онomatопея, аллитерация, ассонанс, художественная речь, образность

Keywords: phonetic stylistics, onomatopoeia, alliteration, assonance, literary speech, imagery.

Tilshunoslik sohasida fonetika tilda tovushlarning paydo bo'lishi, aytilishi, talaffuzi, akustik xususiyatlari va ularning o'zaro aloqasini o'rganadigan fandir. Fonetika tilning eng muhim darajalaridan biri bo'lib, barcha boshqa til birliklari – morfema, so'z, gap, matn – fonetik birliklar asosida shakllanadi. Fonetika faqat nazariy masalalarni emas, balki amaliy nutq jarayonida tovushlar qanday tus olishini ham o'rganadi. Uslubiyat esa til vositalarining har xil uslubiy ko'rinishlarini, ularning vazifalarini, uslubiy ifoda kuchini, konnotativ ma'nolarini tahlil qiladi. Fonetik

uslubiyat esa fonetika bilan uslubiyat chorrahasida joylashgan fan bo'lib, tilning fonetik imkoniyatlaridan estetik, emotsional, ekspressiv maqsadlarda foydalanishni o'rganadi. Fonetik uslubiyat tushunchasi: Fonetik uslubiyat — nutqda qo'llaniladigan fonetik vositalarning uslubiy vazifasini, ularning ifodaviy, ta'sirchanlik darajasini o'rganadigan fan sohasi hisoblanadi. Bu fan til tovushlarining, intonatsiya, urg'u, pauza, tembr, nutq sur'ati kabi fonetik hodisalarning uslubiy rolini tahlil qiladi. Fonetik uslubiyatning asosiy vazifasi – badiiy matn, og'zaki nutq, publitsistik asarlar yoki hatto rasmiy nutqlarda tovush vositalarining qanday ishlatilayotganini aniqlash, ularning uslubiy ta'sirini ochib berishdir.¹ Jumladan:

Alliteratsiya (bir xil tovushlar takrori),

Assonans (unli tovushlar takrori),

Intonatsion bezaklar,

Urg'u bilan ifoda.

Bu vositalar orqali nutq ohangdor, emotsional va esda qolarli bo'lishi mumkin.²

Fonetik uslubiyat vositalari: Fonetik uslubiyatda bir necha asosiy vositalar mavjud bo'lib, ular matnga turli xil uslubiy tus bag'ishlaydi:

a) Alliteratsiya – so'zlar boshida yoki ichida bir xil undosh tovushlarning takrorlanishi. Masalan:

"Bog'larda bodomlar bog'lab bog'ichlar." Bu yerda "b" tovushining takrorlanishi ritmik uyg'unlik yaratadi va esda qolarli bo'ladi.

b) Assonans – unli tovushlarning takrorlanishi orqali emotsional ta'sir kuchaytiriladi:

M: "Yuragim yondi, yolg'iz yurtimda."

A) Urg'u – tovushning kuchaytirilgan aytilishi orqali ma'no yoki emotsiya kuchayadi.

B) Intonatsiya – gap ohangi orqali muallifning kayfiyati, munosabati yoki ta'kidlari seziladi.

D) Pauza (tanaffus) – gapdagi pazalar uslubiy jihatdan dramatik effektlar hosil qiladi.

Fonetik uslubiyatning badiiy matndagi roli: Fonetik uslubiyat, ayniqsa, she'riyatda muhim o'rin tutadi. She'rlarda ritm, ohang, musiqiylik fonetik uslub vositalari orqali yaratiladi. Masalan, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi shoirlar asarlarida alliteratsiya va assonans vositalaridan keng foydalangan. She'riy misralarda tovushlarning takrorlanishi nafaqat musiqa uyg'unligi, balki hissiyotlarning teran ifodasini ta'minlaydi. Ayniqsa, onomatopoeik vositalar – tovushni ifodalaydigan

¹ 1. Abduraxmanova, Z., & O'ktamova, M. (2023). Fonetik uslubiy vositalarning badiiy adabiyotdagi roli.

² 2. Saporova, Q. (2022). Rus va o'zbek tillarida fonologik o'tishlar va fonostilistik vositalar. Foreign Languages in Uzbekistan.

soʻzlar (masalan: shildir-shildir, gʻuvilladi) ham fonetik uslubning tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.³

Fonetik uslubiyat va boshqa uslubiy darajalar bilan aloqasi: Fonetik uslubiyat boshqa darajalar – leksik, morfologik, sintaktik uslubiyat bilan chambarchas bogʻliq. Biror gapdagi ohang yoki urgʻu oʻzgarishi uning maʼnosini tubdan oʻzgartirishi mumkin. Misol uchun:

– Sen kelding?

Bu yerda urgʻu oʻzgarishi bilan soʻzlar orasidagi semantik aloqalar ham oʻzgaradi. Shu sababli fonetik vositalar boshqa uslubiy darajalar uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Fonetik uslubiyat — fonetik vositalarning ifodaviy, taʼsirchan, emotsional imkoniyatlarini oʻrganib, ularning turli uslublarda qanday ishlatilishini tahlil qiluvchi muhim fan sohasidir. Nutqning musiqiyliigi, ohangdorligi, obrazlilik va estetik kuchi aynan fonetik vositalar bilan taʼminlanadi. Shu boisdan, bu soha nafaqat tilshunoslar, balki yozuvchi, shoir, aktyorlar uchun ham muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.⁴

Ilmiy yondashuvlar va tadqiqotlar:

1. Ingliz va rus adabiyotlarida fonostilistik vositalar
2. Ingliz feʼllarining fonostilistik tahlili
3. Rus va oʻzbek tillarida fonologik oʻtishlar

Amaliy misollar va qoʻllanilish:

1. Tiv romanlarida grafo-fonologik uslubiy vositalar
2. Steve Harvey shousida gap urgʻusining fonostilistik tahlili

Fonetik uslubiyat — bu tilshunoslikning uslubiyat sohasi boʻlib, nutqda fonetik vositalarning (tovushlar, urgʻu, intonatsiya, pauza va boshqalar) ifodaviy va taʼsirchanlik xususiyatlarini oʻrganadi. Bu fan, ayniqsa, badiiy matnlar, publitsistik asarlar va ogʻzaki nutqda fonetik vositalarning qanday ishlatilishini tahlil qiladi.⁵

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduraxmanova, Z., & Oʻktamova, M. (2023). Fonetik uslubiy vositalarning badiiy adabiyotdagi roli.
2. Saparova, Q. (2022). Rus va oʻzbek tillarida fonologik oʻtishlar va fonostilistik vositalar. Foreign Languages in Uzbekistan.
3. Solibayeva, N., & Mannonova, F. (2023). Soʻzlashuv nutqida fonologik xususiyatlarning roli. UZSWLU ilmiy konferensiyasi materiallari.
4. Abduraxmanova, Z., & Mamarajabov, Y. (2024). Fonografik va morfologik darajalarda stilistik tahlil.
5. Parpieva, M., Inomova, X., & Muqaddam, J. (2023). Ingliz va rus adabiy matnlarida fonostilistik vositalar.

³ 3. Solibayeva, N., & Mannonova, F. (2023). Soʻzlashuv nutqida fonologik xususiyatlarning roli. UZSWLU ilmiy konferensiyasi.

⁴ 4. Abduraxmanova, Z., & Mamarajabov, Y. (2024). Fonografik va morfologik darajalarda stilistik tahlil.

⁵ 5. Parpieva, M., Inomova, X., & Muqaddam, J. (2023). Ingliz va rus adabiy matnlarida fonostilistik vositalar.